

GENERAL CASIMIR EHRNROOTH SÅSOM STYRESMAN I BULGARIEN

Av senator LEO EHRNROOTH

DET utgör förvisso ett sällsynt undantag i världshistorien att en utländsk medborgare kallas att bekläda en ministerpost i ett lands regering — åtminstone hade något sådant aldrig förut hänt en finländsk man, när generallöjtnanten i rysk tjänst Casimir Ehrnrooth våren 1880 utnämndes till krigsminister i Bulgarien. Han kvarstannade visserligen icke länge på denna sin post — endast något över ett år — men under denna korta tid hade denne främmande general såsom styresman i det nya bulgariska furstendömet redan hunnit skapa sig ett aktat namn, som särskilt genom hans avgörande inflytande på furst Alexanders statsvälvning av år 1881 gått till historien. Ett år senare återbördades han till Finland genom utnämningen till ministerstatssekreterare-adjoint, och år 1888 följde hans utnämning till ministerstatssekreterare och t. f. kansler för universitetet, från vilka befattningar han på egen begäran fick avsked år 1891. Hans sistnämnda verksamhet i hemlandet är jämförelsevis välbekant genom finländsk historieskrivning — däremot finnes i nordisk litteratur endast knappa antydningar om hans statsmannagärning i Bulgarien.¹ Det synes förty föreligga grundad anledning att något närmare redogöra för Casimir Ehrnrooths märkliga insats i Bulgariens historia, helst denna hans verksamhet om icke fullständigt så likväl rätt ingående belyses av tillgängliga historiska källskrifter och diverse till generalens kvarlåtenskap hörande brev och andra handlingar, som av hans arvingar överlämnats till Finlands Statsarkiv. Därförinnan är det emellertid nödvändigt att ge en orienterande över-

¹ *J. J. Mikkola*, Muutamia tietoja kenraali Casimir Ehrnroothin toiminnasta Bulgarian hallitusmiehenä (Några uppgifter om general Casimir Ehrnrooths verksamhet såsom regeringsledamot i Bulgarien), i *Historiallinen Arkisto XLIV* (i *Historiskt Arkiv XLIV*), Helsingfors 1938; En artikel, signerad T. P., i andelslaget *Elantos* tidning för den 13 maj 1944; *S. R. Malmström*, »Våra landsmän». De moderna varjägarna eller väringarna — finländarna i tsardömet's armé. *Finlands Svenska Publicistförbunds* jultidning *Lucifer* 1944; *Greta von Frenckell* — *Thesleff*, Två generaler och en amason, i samlverket *Människor och Minnen*, utgivna under redaktion av *Paul Nyberg* och *Victor Hoving*, fjärde samlingen, Helsingfors 1946.

sikt av det sakläge, som förelåg i den nya Balkanstaten, vid den tidpunkt, då Ehrnrooth där tillträdde sin ansvarsfulla befattning.

Balkanhalvön, där vitala stormaktsintressen korsa varandra, har städse varit beryktad såsom Europas oroliga hörn. Sådan är dess situation såsom bekant ännu i dag, sådan var den också för något över sjuttio år sedan, då Ryssland med de bulgariska stam- och trosförvanternas befrielse från det turkiska oket såsom etikett, men med Konstantinopels erövring såsom huvudsakligt mål förklarade Turkiet krig. Detta krig, där — vare det sagt i förbigående — också den finska gardesbataljonen deltog och fick sitt elddop vid Gornij Dubnjak, slutade med Turkiets nederlag, och vid preliminärfreden i St. Stefano år 1878 tvangs Turkiet bland annat att medge bildandet av ett bulgariskt furstendöme med en utsträckning från Donau och Svarta havet till det Egeiska havets norra strand och djupt in i Macedonien. Då blandade sig de europeiska stormakterna i leken. Tillkomsten av en bulgarisk storstat under ryskt inflytande skulle starkt rubba det europeiska jämviktsläget och måste till varje pris förhindras. England, understött av Österrike—Ungern, fordrade en minskning och en delning av det nya Bulgarien, som endast finge omfatta landet norr om Balkanbergen. Söder om bergskedjan skulle däremot bildas en självstyrande provins med kristen guvernör. Situationen var hotfull: en engelsk flotta hade passerat Dardanellerna och den ryska armén stod icke långt från Konstantinopel. Rätten satt i spjutstängs ända. Då fann Ryssland för gott att för fredens bevarande ge efter: sedan det genom en förhandsöverenskommelse med England medgivit det nyssnämnda territoriella kravet, gick det in på de andra stormakternas förslag om hela fredsfrågans slutliga avgörande vid en kongress under Bismarcks presidium i Berlin. Här bestämdes slutgiltigt, att det bulgariska landet norr om bergen skulle utgöra ett till Turkiet tributskyldigt furstendöme med en av folket vald kristen regent, stadfäst av Porten med makternas samtycke. Av landet söder om bergen bildades en särskild autonom provins, som fick namnet Ost-Rumelien. De nationella intressena fick nu som så ofta vika för de storpolitiska — men faran för en väpnad stormaktskonflikt var för denna gång avvärd.

Ledningen av det inre organisationsarbetet i det nya furstendömet överlämnades åt de ryska ockupationsmyndigheterna, som i sådant avseende sökte samarbete med tillbudsstående bulgariska krafter. En bulgarisk lantdag sammankallades, och denna

utarbetade en till innehållet ytterst radikal författning, enligt vilken folkrepresentationen utgjordes endast av en nationalförsamling (sobranjen), vald på grundvalen av allmän och lika rösträtt. Ett framställt förslag om stiftandet av en första kammare förkastades. Den kort därpå sammankallade nya nationalförsamlingen valde sedan till regent prins Alexander av Battenberg. Dennes val tycktes väl harmoniera med de olika stormakternas intressen: den unge fursten — han var vid sitt tillträde till tronen endast 22 år gammal — var nevö till den ryske tsaren och väl anskrivnen hos honom, besläktad med det engelska konungahuset, tysk prins, son till en österrikisk general och hade såsom rysk löjtnant deltagit i det rysk-turkiska fälttåget. Han var en ärlig och rättskaffens man, öppen och frimodig till sitt väsen — kanske alltför frimodig, ty i sitt stora verk om furstendömet Bulgarien (*Das Fürstentum Bulgarien*, Prag 1891, s. 324) framhåller den tjeckiske vetenskapsmannen Constantin Jirecek, som under en tid var undervisningsminister därstädes, att furst Alexanders huvudsakliga fel var en oförsiktig pratsamhet, vilken i den intrigomspunna orienten var så mycket farligare, som där varje ord lätt föres vidare, vantolkas och förvanskas.

Det är lätt att inse, att det måste erfordras en rundlig tid, innan det kan åstadkommas ordning och reda hos ett balkanfolk, som från ett sekellångt turkiskt förtryck plötsligt försattes under en regim av nära nog otyglad politisk frihet. Under den första tiden efter frigörelsen rådde även i det nya furstendömet en obeskrivlig villervalla. Rättsväsendet befann sig fortfarande i lägervall, vidsträckta delar av landet terroriserades av rövarband, armén och gendarmeriet saknade nödig organisation, det politiska livet kännetecknades av ohejdade lidelser och ett raffinerat intrigspel partierna emellan, vilket spred sitt gift i hela samhällskroppen. Jirecek säger i sitt nyss citerade arbete (s. 297): »Sofia ist ein wahrer Hexenkessel, wer Gelegenheit hatte einige Jahre mitten in der einheimischen politischen Gesellschaft zu erleben, fühlt sein ganzes Leben lang das Alpdrücken der Erinnerung an diese Giftküche.» Den politiska oron fick en särskild näring genom folkets besvikelser över den av Berlinkongressen beslutna styckningen av det bulgariska folkområdet, en rörelse, som fann ett starkt stöd hos de i landet talrikt företrädna, till en början där mycket populära ryssarna. Enligt den nya författningen tillerkändes nämligen de sistnämnda samma medborgerliga rättigheter som de infödda bulgarerna, och ryssarna, vilka

bland annat till en stor del fyllde befälsplatserna i armén, stucko icke under stol med sitt missnöje över det ur deras synpunkt förfelade fälttåget. Furst Alexander kom snart till insikt om svårigheten att under sådana förhållanden kunna hävda sin ställning, som saknade varje tillfyllesgörande stöd i den radikala författningen. I regeringens sammansättning fann han sig tid efter annan tvungen att vidtaga förändringar, och det var hans till kejsar Alexander II personligen framförda missnöje med en illojal rysk krigsminister, som föranledde kejsaren att i mars 1880 i dennes ställe till furstens förfogande ställa generallöjtnanten Casimir Ehrnrooth.

Den nya bulgariska krigsministern var son till den av Runeberg i Fänrik Ståls sägner besjungna generalen Gustaf Adolf Ehrnrooth och född den 26 november 1833; han hade således vid sin utnämning ännu icke fyllt 47 år. Utdimmitterad såsom den främste i sin klass från finska kadettkåren vid endast sexton års ålder, blev han löjtnant vid ett gardesulanregemente i Petersburg. Hans yttre var icke särskilt märkvärdigt — en undersåsig, fetlagd gestalt — men hans lysande begåvning, stora beläsenhet och omfattande språkkunskaper i förening med en osedvanlig energi borgade för en snabb karriär på den bana han valt. Han genomgick med heder den ryska generalstabsakademien och avancerade sedan hastigt i graderna. I fälttåget mot de kaukasiska bergsborna år 1857 sårades han i skuldran och belönades med en guld-sabel med påskrift »för tapperhet». Senare deltog han i det polska upprorets kuvande 1863—64, och i det rysk-turkiska kriget hade han kommenderat en infanteridivision och härvid sårats för andra gången. Strax därefter utnämndes han till generallöjtnant. Han hade förvärvat sig sina höga överordnades förtroende och högaktning genom sina militära och organisatoriska förtjänster, sitt träffsäkra omdöme och sina personliga karaktärsegenskaper, kännetecknade av oväld, öppenhet och en omutlig heder — det sistnämnda en särskilt uppskattad förtjänst i det dåtida Ryssland.

Endast motsträvt fogade sig Ehrnrooth efter sin härskares önskemål — det bulgariska ormbudet lockade honom icke — men i ett fall som detta var kejsarens vilja hans lag. I den ryske krigsministern, greve Miljutins officiella skrivelse till honom angående utnämningen säges ordagrant: »jag är medveten om Edra utmärkta egenskaper och är övertygad om att Ni skall uppfylla kejsarens önskan med den för Eder säregna brinnande kärleken till arbetet och i furstendömet formera en fullt pålitlig militär-

makt. Samtidigt härmed betvivlar jag ej heller, att Ni vid uppfyllandet av Edra kommande åligganden under det ännu icke slutligt ordnade statssystemet skall förstå att fullfölja Eder nyttiga verksamhet på sidan om alla politiska eller konstitutionella slitningar och genom personlig takt och inflytande skydda Eder ställning från allt som icke motsvarar den värdighet, som tillhör den Eder anförtrodda posten som rysk general».

Härtill inskränkte sig de officiella ryska instruktionerna, som äro märkliga såtillvida att där å ena sidan skymtar intresset för en ur rysk synpunkt pålitlig bulgarisk armé, medan å andra sidan inskräpes att den nya bulgariska krigsministern — påtagligen till åtskillnad från föregångaren — skall med tanke på sin militära värdighet obrottsligt avhålla sig från allt politiskt intrigu-spel. Han torde tillika ha fått vissa garantier för en relativ aktionsfrihet gentemot petersburgska inflytelser.

En fuktig och kylig vårdag år 1880 anlände Ehrnrooth till Bulgariens huvudstad, Sofia. Redan följande dag mottogs han av den unge fursten, som genast fann behag i sin nya medarbetares öppna och rättframma väsen och under samtalets fortgång fann att han hade framför sig en man med fast vilja och stark karaktär, en sådan, som han i fullföljandet av sin vanskliga uppgift kunde lita på. Sålunda lades grunden till det förtroendefulla samarbete, som i stort sett utan störningar fortgick under hela den tid Ehrnrooth tillhörde den bulgariska regeringen.

Därpå följande dag tillträdde den nya krigsministern sitt ämbete. Redan vid presentationen av ministeriets talrika tjänstemän uttryckte han sitt misshag över förekomsten av onödiga befattningar. Efter presentationen beordrade han föreståndaren för ekonomiavdelningen att hämta budgeten till krigsministerns tjänsterum. Med intresse började han granska de olika posterna. För krigsministerns avlöning fanns en post på 48,000 lewa. »Vad är det där för en utgiftspost?» frågade han. »Ers Excellens, det är Er lön», blev svaret. General Ehrnrooth tog en penna, doppade den i rött bläck och drog ett tjockt streck över summan, skrev i marginalen 24,000 lewa och sade: »Så här mycket hade jag i Ryssland och vill inte ha mer i Bulgarien.» Enligt ett utklipp ur en bulgarisk tidning, som återfinnes bland generalens efterlämnade papper, skänkte han sedan det sålunda återstående beloppet till en militärkassa. — En vecka efter presentationen fanns det vid krigsministeriet inte mer än 9 officerare, 18 tjänstemän och en bokhållare.

Ehrnrooth hade gjort en lyckad start. Ryktet om hans resoluta, oegennyttiga uppträdande spreds i de vidaste kretsar och lade grunden till det anseende för oväld och beslutsamhet, som efterhand i allt högre grad kom att känneteckna honom i bulgarernas ögon. I deras land hade den allmänna korrruptionen hos såväl högre som lägre tjänstemän varit betraktad som en hart när självklar sak.

Ehuru en överväldigande majoritet i nationalförsamlingen tillhörde det liberala partiet, hade furst Alexander efter sitt regeringstillträde beslutit sig för att sammansätta sin regering av medlemmar av det fåtaliga konservativa partiet, som ensamt enligt hans uppfattning förfogade över regeringsdugliga personligheter och för övrigt icke såsom det liberala präglades av en ohöjd avoghet emot ryssarna. Härav föranleddes emellertid ständiga slitningar mellan regeringen och de bångstyriga liberalerna i nationalförsamlingen, och kort före Ehrnrooths ankomst hade fursten efter ett nyval sett sig nödsakad att ombilda sin regering på liberal grund med en av liberalernas ledare, Zankow, såsom ministerpresident.

Sin främsta uppgift såsom krigsminister såg Ehrnrooth i arbetet på höjandet av den allmänna andan och pliktkänslan inom armén samt utvecklandet av dess organisation. Han var sträng både mot sig själv och mot andra, säger Jirecek (s. 327), och en annan författare framhåller, att han gentemot de ryska officerarna, merendels sådana, som kvarstannat från ockupationstiden, var obönhörligt sträng. De sistnämnda kunde också vid behov av honom få sig en lektion i konstitutionellt tänkande — en erinran om att den höge chefen var bördig från ett konstitutionellt styrt land. En gång beslöto de att till krigsministern sända en deputation med uppdrag att anhålla om utfärdande av en förordning, som garanterade de ryska officerarnas okränkbarhet. De hade nämligen funnit sin ära kränkt av en tidningsnotis, där vissa ryska stabsofficerares verksamhet framställdes i en mycket mörk dager. Deputationen mottogs av krigsministern, men avspisades med svaret: »Bulgarien är en konstitutionell stat. Tidningspressen är fri. För den som det inte behagar, står dörren öppen till Ryssland.»

Ett allvarligt, systematiskt arbete ägnade generalen de makt-påliggande militära organisationsuppgifterna. Flera hithörande lagförslag utarbetades och förelades nationalförsamlingen till antagande. Bland hans efterlämnade papper finns konceptet till ett

stort tal, som han hösten 1880 höll i sobranjen med anledning av ett där framställt motionsförslag om truppers proviantering. Han utsatte det föreliggande förslaget för en bitande kritik, särskilt syftemålet att undandraga militärbefälet kontrollen över det ifrågavarande området och blev i detta sammanhang i tillfälle att krydda sin framställning med sakkunniga uppgifter om intendenturväsendet i olika europeiska länder. Ironiskt framhöll han att det föreslagna tillvägagångendet skulle ha till enda resultat att soldaterna fingo svälta, något som visserligen liksom andra lidanden stundom kan bli oundvikligt i krig, men i fredstid vore oförsvarligt. Han fäste sobranjens uppmärksamhet vid det misstroende till den militära ledningens kompetens och oförvitlighet, som fått sitt uttryck i de föreslagna bestämmelserna. När han till sist framhöll, att sobranjen skulle handla riktigare, om den skulle begagna sig av sin rätt att uttala sitt misstroende till krigsministern, vilket endast skulle ha till påföljd att han lämnade det ämbete, som han själv aldrig eftertraktat, avbröts han av rop från församlingen, utvisande att den ingalunda var stämd för ett sådant misstroendevotum.

En mycket viktig uppgift, som furst Alexander anförtrodde sin nya krigsminister, var utrotandet av det i de östra delarna av landet florerande rövarväsendet, som blivit en verklig landsplåga, delvis beroende på att det demoraliserade gendarmeriet i vissa trakter fraterniserade med rövarna och t. o. m. självt gjorde sig skyldigt till mord och plundring. Utrustad av fursten med oinskränkta fullmakter till återställande av lugnet och säkerheten, reste Ehrnrooth till de ifrågavarande distrikten och övertog personligen ledningen av de nödvändiga rensningsåtgärderna. Rövarna togos till fånga, så ock de brottsliga gendarmerna, av vilka de värsta, sig självom till straff och androm till varnagel, blevo hängda. Uppdraget var fullgjort, ordningen återställd och befolkningen i de plågade landsdelarna kunde åter andas ut. Generals popularitet växte.

Tillkomsten av ett liberalt kabinett med Zankow såsom ministerpresident visade sig snart utgöra ingen som helst borgen för åstadkommande av drägliga relationer till den ansvarslöst fronderande nationalförsamlingen, Furstens författningensliga rättigheter respekterades icke, och församlingen såväl som dess enskilda medlemmar tilläto sig i sitt uppförande gentemot fursten många prov på taktlöshet och ohövlighet. Dennes auktoritet såsom regent stod på spel. Vid sådant förhållande begynte hos fursten

den tanken slå rot, att det bulgariska folket tillsvidare icke var moget för den i landet gällande ultrademokratiska författningen och att en förutsättning för hans kvarstannande såsom regent var en på ett våldsamt sätt genomförd författningsändring, varigenom den monarkiska statsmaktens utövning i tillbörlig mån kunde tryggas och landets lugna utveckling säkerställas. Vid ett besök i Petersburg hade han även inför kejsaren uttalat sig i denna riktning. Det lider intet tvivel om att han redan på ett relativt tidigt stadium tog upp denna fråga till diskussion också med den starke mannen i regeringen, den ende, för vilken han hyste ett verkligt förtroende, nämligen Ehrnrooth. Dennes inställning till den av fursten väckta frågan framgår av ett handskrivet koncept till ett särdeles intressant brev, daterat den 16 oktober 1880 och adresserat till ryska krigsministern, greve D. Miljutin, ett brev, vars innehåll icke tidigare utnyttjats av den historiska forskningen.

Sedan Ehrnrooth till en början redogjort för en kontrovers mellan fursten och honom beträffande furstens enligt Ehrnrooths förmenande inkonstitutionella ingripande i ett kommandoärende, fortsätter han:

»Under fortsättningen av vårt samtal kunde jag märka, att Hans Höghet vidhöll den övertygelse, som han redan utlagt i Petersburg, nämligen att en våldsam förändring av konstitutionen blivit nödvändig. Enligt Hans Höghets mening framstår det nuvarande kabinettets fall såsom oundvikligt, ehuru det endast för ett halvt år sedan bildades av majoriteten i den kammare, som för närvarande sitter, och detsamma redan tydligt visat omöjligheten att regera med iakttagande av den nuvarande konstitutionen. Jag dolde icke för Hans Höghet lika litet som jag gjorde det vid min första audiens i Petersburg, att min pliktkänsla icke tillåter mig att följa Hans Höghet på denna väg.»

I samband härmed erinrade brevskrivaren om de instruktioner han fått av greve Miljutin före sin avresa till Bulgarien och uttalade förhoppningen att den av honom intagna ståndpunkten skulle vinna grevens gillande.

I det innehållsrika brevet återkommer dess författare ännu till frågan om konstitutionens bestånd och utvecklar närmare sina egna synpunkter på utförbarheten av en våldsam omvälvning och sin avvisande inställning till en sådan plan. Jag citerar brevet i ordagrann översättning:

»Utan att inlåta mig på frågan om det nuvarande kabinettets

dagar verkligen äro räknade ... kan jag icke dölja för Eders Excellens, att också enligt min bestämda övertygelse en förändring av den nuvarande bulgariska konstitutionen skulle utgöra en välgärning för landet med hänsyn till den uppenbara politiska och medborgerliga omogenheten icke allenast hos folkrepresentanternas massa, utan också hos själva ministrarna, icke ens premiärministern undantagen. Personer, ägnade att genomföra en utveckling av konstitutionen med tanke på en utvidgning av kronans rättigheter på en annan väg än våldets, finns enligt min uppfattning icke härstädes att tillgå. Ett försök att skrida till utförandet av en våldsamt omvälvning skulle enligt all sannolikhet icke mötas av något väpnat motstånd; någon brist på folk, tillräckligt fria från alla skrupler i fråga om övertagandet av de huvudsakliga aktiva rollerna, är härvidlag icke att förutse. Såvida en extralegal omvälvning skulle erkännas bliva nödvändig, insisterar jag på att därförinnan bliva entledigad, annars blir jag en stöttesten och kanske t. o. m. farlig.»

Mot slutet av det långa brevet berör Ehrnrooth ännu sina relationer till folkrepresentationen och säger att det snart skall visa sig, särskilt vid behandlingen av ett lagförslag rörande militärväsendet, i vilken grad de framstå såsom tillfredsställande. Såvida i sobranjen sådana tendenser skulle göra sig gällande, som han ej kunde godkänna, komme han självfallet att avgå. Härav framgår således, konkluderar generalen, att fastän hans medlemskap i den bulgariska regeringen synbarligen haft att uppvisa vissa framgångar, han ingalunda kan anse sin ställning vara tryggad. »Jag är städse beredd att draga mig tillbaka, så snart jag råkar i delo med slottet eller med folkrepresentationen», slutar han. Det kan här omnämnas, att han flerfaldiga gånger vid konflikter med sobranjen eller sina ministerkolleger hotade med sin avgång.

I sin balansgång mellan de rivaliserande stormaktsintressena på Balkan mötte Bulgarien stora svårigheter särskilt från de närmaste grannarnas, Österrikes och Rysslands sida. Det kanske mest svårlösta spörsmålet gällde en järnvägsfråga, nämligen byggandet av den delvis på bulgariskt område löpande delen av den stora internationella orientlinjen, som i hög grad intresserade Österrike och vars utförande enligt Berlintraktaten ålåg Bulgarien. Tillkomsten av en sådan bana stötte emellertid på motstånd hos Ryssland, som ville ge försteget åt en för detta land strategiskt betydelsefull förbindelselinje (Sistova—Tirnov). När den

bulgariska regeringen likväl slutligen fann sig föranlåten att ge den förstnämnda bansträckningen företrädet, föranleddes härav en stark försämring av relationerna till Ryssland, där man begynte befara ett växande österrikiskt inflytande på bulgariska regeringsangelägenheter. Furst Alexanders nära personliga förhållande till den ryske kejsaren var dock ägnat att härvid utöva ett modererande inflytande, så länge den sistnämnde levde, men situationen förvärrades i betänklig grad efter »kejsaren-befriarens» tragiska död för mördarhand den 13 mars 1881. Den panslaviska strömningen i kejsardömet fick nu ett friare utlopp och de ryska inflytelserna i Bulgarien, främst företrädda av Rysslands diplomatiska representant (agent), begynte allt starkare göra sig gällande. I samma mån ökades den ryskfientliga stämningen i landet. Furstens ställning blev vid sådant förhållande allt svårare.

Enligt en uppgift i ett år 1920 i Wien utkommet arbete om Alexander von Battenberg, författat av den italienske historikern E. C. Corti (Alexander von Battenberg. Sein Kampf mit den Zaren und Bismarck. Nach des ersten Fürsten von Bulgarien nachgelassenen Papieren und sonstigen ungedruckten Quellen.) hade general Ehrnrooth, »denne kloka, hedervärda och uppriktiga man», föreslagit fursten, att denne vid sin förestående resa till Petersburg för deltagande i begravningshögtidigheterna skulle med hänsyn till det ohållbara läget i Bulgarien söka utverka den nye kejsarens bifall till genomgripande ändringar i författningen. Det förefaller som om fullt samförstånd mellan fursten och hans krigsminister vid denna tidpunkt skulle ha uppnåtts om att vid genomförandet av den planerade omvälvningen våldsamma medel icke skulle få ifrågakomma. I Ryssland röntes fursten intet motstånd, och kejsaren lät honom förstå, att han kunde göra vad han fann för gott, men icke finge räkna på aktiv hjälp.

Från Petersburg återvände fursten icke direkt till Bulgarien, utan företog hemfärden över Tyskland och Österrike. Under tiden gav han sin hemmavarande krigsminister ett speciellt uppdrag, som gällde en resa till utlandet. I ett den 12 april 1881 i Bukarest daterat brev från Ehrnrooth till hans syster den kända författarinnan Adelaïde Ehrnrooth — för övrigt det enda bevarade privatbrevet av hans hand från den bulgariska tiden — berättar han nämligen bland annat om att han mottagit en depesch från fursten med uppfordran att personligen begiva sig till det rumänska hovet för att lyckönska Deras Majestäter med anledning av den

nya konungsliga titeln — furst Carl av Rumänien hade sist och slutligen fått denna sin önskan uppfylld. Han omnämner vidare den stora ceremoniösa mottagningen hos konungen och sin parentation vid detta tillfälle samt de många bjudningarna — »med ett ord, jag firas som oxen Apis», tillägger han. Ett något utförligare omnämnande får den stora taffeln vid hovet, där han var placerad till höger om drottningen. »Hon är en mycket spirituell prinsessa och t. o. m. författarinna» (Carmen Sylva), tillägger han, »och Du kan föreställa Dig att jag med henne icke behövde taga mina campagner till samtalsämne utan litteraturen, till och med den realistiske Zola icke ens undantagen.» Till minne av besöket dekorerade konungen Ehrnrooth med den rumänska stjärnordens storkors.

När furst Alexander slutligen återvänt från sin petersburgska resa, meddelar honom Ehrnrooth i ett tillstånd av ytterlig förbittring att ministerpresidenten Karavelov, en av liberalernas ledare, som efterträtt Zankow, tillåtit sig att under den tid, då fursten bevistade begravningshögtidligheterna, jämte några likasinnade kumpaner deltaga i en bankett, där de nihilistiska mördarna hade hyllats som frihetens martyrer. Denna oerhörda händelse gav fursten och hans närmaste medhjälpare den slutliga påstöten till beslutsam handling. Ehrnrooth förklarade, att liberalernas vanstyre under författningens täckmantel numera antagit sådana former att han icke längre ansåg sig kunna kvarstanna, såvida icke den gällande författningen för några år framåt bleve upphävd. I fullt samförstånd med Ehrnrooth beslöt sig fursten då för att hota nationalförsamlingen med att nedlägga kronan för den händelse församlingen icke biföll till förslaget om författningens suspension på vissa närmare bestämda villkor; Ehrnrooth övertog helt och fullt det konstitutionella ansvaret för aktionen.

Den 9 maj 1881 offentliggjordes en proklamation, i vilken fursten bl. a. förklarade att han under sin regeringstid gjort sitt yttersta för att fullgöra sin historiska uppgift, men att förhållandena i furstendömet utvecklat sig därhän att det blivit honom omöjligt att slutföra detta verk. Vid sådant förhållande förklarade han sig besluten att oförtövat inkalla den stora nationalförsamlingen för att i dess händer återställa sin krona. Enligt författningen skulle nämligen för val av furste eller regent och för beslut om författningsändringar en s. k. stor nationalförsamling inkallas med fördubblat antal medlemmar. Tillika meddelade furs-

ten att han i syfte att säkerställa valfriheten uppdragit åt sin krigsminister Ehrnrooth att bilda ett nytt provisoriskt ministerium. Slutligen tillkännagavs att endast för den händelse att de förutsättningar, som senare skulle närmare anges och vilka han ansåg såsom oeftergivliga för regeringen och vilkas avsaknad var grundfelet i det rådande tillståndet, kunde godkännas av nationalförsamlingen, kunde fursten förmås att fortfarande bära Bulgariens krona.

I den nya regeringen var Ehrnrooth icke endast ministerpresident utan tillika krigs-, utrikes- och inrikesminister. Han hade vid denna statsvälvning således hela den verkställande makten i sin hand.

Fjorton dagar senare offentliggjordes ett brev från fursten till den nye ministerpresidenten, i vilket meddelades att fursten beslutit förelägga nationalförsamlingen valet mellan hans abdikation eller antagandet av följande tre punkter, nämligen 1) tillerkännandet åt fursten för en tid av sju år av utomordentliga fullmakter för reformerandet av förvaltningen och införandet av nya institutioner, främst en första kammare, ett s.k. statsråd; 2) suspension av nationalförsamlingens ordinarie session under det löpande året och förlängning av årets budget till nästa år; samt 3) inkallandet av den stora nationalförsamlingen före utlöpanDET av sjuårsperioden för att besluta om en författningsrevision.

Under tiden före valet till nationalförsamlingen företog fursten, åtföljd av den nyanlända ryska diplomatiska agenten Hitrovo för att markera de goda relationerna till Ryssland, en rundresa genom landet, och hans färd gestaltade sig till ett sannskyldigt triumftåg. Överallt föranstaltades stora fester vid furstens ankomst. Men samtidigt hade de sin tidigare maktställning berövade liberalerna igångsatt en lidelsefull agitation emot fursten och Ehrnrooth. Till allmän förvåning ingrep den sistnämnde icke med maktmedel emot dessa oppositionella element, ej heller mot deras tidningar trots deras rasande utfall, tills slutligen måttet rågades genom vissa maktmissbruk till förmån för oppositionen. Då ställdes polistjänstemännen och gendarmeriet under militär jurisdiktion och inrättandet av krigsrätter ställdes i utsikt. I detta fall hjälpte blotta hotet att få bukt på missbruken, men beträffande tidningspressen måste sist och slutligen skridas till indragningsåtgärder, då fursten hotades med Ludvig XVI:s och kejsar Maximilians öde.

Valen till nationalförsamlingen gävo ett för fursten mycket

gynnsamt resultat: bland de 319 nyvalda representanterna fanns endast fyra liberaler. Vid den inom församlingen företagna behandlingen av den stora frågan godkändes furstens villkor med acklamation; de fyra liberalerna lyste med sin frånvaro.

Sålunda genomfördes den bulgariska statsvälvning, för vilken general Ehrnrooth närmast var ansvarig, på ett fredligt sätt och i formellt avseende under iakttagande av lagliga former.

I Ryssland mottogs nyheten om den lyckligt genomförda statskuppen med blandade känslor. I officiella kretsar förhöll man sig rätt reserverat och befarade att furstens maktbefogenheter överhövan starkt ökats; i en del av tidningspressen utsattes Ehrnrooth för hätska angrepp. Härtill kom att han invecklades i en svår konflikt med det ryska ombudet i Sofia, den ovan nämnda Hitrovo. Ehuru konsekvensen kanske hade fordrat att han åtminstone för en tid framåt stannat vid furstens sida för att efter den lyckligt genomförda kuppen hjälpa honom vid verkets vidare fullföljande, föranleddes han av nyssnämnda omständigheter att omedelbart förverkliga sin länge närda önskan att demissionera. Samma dag nationalförsamlingen hade fullgjort sin uppgift, lämnade Ehrnrooth Bulgarien. I en memoarbok från denna tid säger författaren, furstens tyske hovpredikant, att han själv såg, huru den lille, tjocke herren, sedan han kommit ombord på Donauångaren gjorde luftsprång i förtjusningen över att få lämna landet. Uppgiftens riktighet får stå för författarens räkning.

För furst Alexander var förlusten av den lojala, verksamma och populära generalens stöd ett svårt slag; det är rätt sannolikt att dennes kvarstannande hade varit ägnat att minska många av de svårigheter, som mötte fursten under hans fortsatta händelsemätade regeringstid i Bulgarien till hans slutliga abdikation år 1886. Ett vackert uttryck för dennes uppskattning av Ehrnrooths statsmannagärning i furstendömet var det på bulgariska språket avfattade officiella brev, som undertecknat av furst Alexander avsåndes till honom efter avresan till Petersburg. I brevet erinrades om de mångahanda viktiga statsuppgifter, som under Ehrnrooths ledning vunnit sin lösning; om hans välbetänkta och energiska åtgärder för utrotandet av röveriet, om genomförandet av den nya militärorganisationen och utarbetandet av de viktigaste militärlagarna, om byggandet av kaserner och andra militärbyggnader, om själva truppernas bringande i ett glänsande skick. Till sist uttalades både furstens egen samt såväl truppernas som hela Bulgariens uppriktiga tacksamhet för generalens hängivna arbete

för landets väl. Ett ännu värtaligare uttryck för furstens känslor av tacksamhet gentemot hans trogna medarbetare utgör ett annat nästan samtidigt till denne avsänt brev på franska språket, egenhändigt skrivet av fursten själv. Det är i svensk översättning så lydande:

»Då jag med djupt beklagande beviljar Edert avsked från ministerpresident- och krigsministerposterna, är jag angelägen om att för Eder, min kära General, ge uttryck åt hela den tacksamhet, som besjalar mig gentemot Eder för den självförnekelse och hängivenhet, varmed Ni tjänat Bulgarien och mig.»

»Var övertygad, min kära General, att de tjänster Ni gjort mig under dessa allvarliga omständigheter icke komma att glömmas och att Edert namn skall vara förknippat med alla de välgärningar, som med Guds bistånd skola framgå ur den kris, som vi nyss genomgått.»

»Jämte det jag av hela mitt hjärta tackar Eder för allt vad Ni har gjort, dels som krigsminister, dels såsom konseljpresident, begagnar jag detta tillfälle för att för Eder återupprepa försäkringen om min alldeles speciella välvilja.

Alexander.»

Vid läsningen av detta brev gripes man av de varma och äkta tonfallen.

Men det var icke allenast regenten, som med anledning av general Ehrnrooths avsked gav uttryck åt sin saknad och sin tacksamhet, Bulgariens egna folkvalda representanter lämnade i en adress, egenhändigt undertecknad av 200 medlemmar av nationalförsamlingen ett spontant och värtaligt vittnesbörd om det anseende han lyckats förvärva sig inom de vidaste kretsar av det bulgariska samhället. Den ifrågavarande adressen, som genom sina klumpiga och plumpiga namnunderskrifter — ett mindretal t. o. m. med turkiska skrifttecken — är ett kulturdokument i sitt slag från ett bondeland på Balkan för sjuttio år sedan, förtjänar väl att här nedan återges i svensk översättning, sådan den lyder i fru Greta von Frenckell-Thesleffs inledningsvis nämnda uppsats.

»Eder tjänstetid i det bulgariska furstendömet hör till de ljusaste perioderna i vår historia. Kallad till krigsminister fullföljde Ni med stor framgång uppgiften att upprätta och organisera det unga Bulgariens armé, såsom högste armébefälhavaren, vår älskade furste, i sin högtidliga proklamation därom har vittnat, vid öppnandet av den sista sessionen i vår tidigare nationalförsam-

ling. Er nyttiga verksamhet har icke inskränkt sig blott till armén. Varje bonde i vårt fosterland känner Ert verk. Folket glömmmer icke, att Ni med Ert energiska ingripande på kortaste tid gjorde slut på rövarväsendet, som varit ett gissel för furstendömets östra del och som höll på att störta landet i stora faror. Nu råder lugn även i denna del av vårt fosterland. De tjänster Ni bevisat Bulgarien ha dock icke begränsats blott till detta. En stor tjänst gjorde Ni vårt fosterland då hans furstliga höghet efter proklamationen av den 27 april utnämnde Eder till chef för den interimistiska regering, vars uppgift det blev att skänka landet möjlighet att utan tvång eller utländsk påtryckning besvara regentens vädjan. Tack vare Edra dispositioner fick befolkningen icke blott i fred och frihet välja representanter till den stora nationalförsamlingen utan även klart uttrycka sin vilja angående de villkor, som i landets eget intresse hade uppställts av hans furstliga höghet. Detta kunde varken förhindras av uppviglarnas fräcka våldsdåd eller av deras förtvivlade intriger, fastän dessa fritt fingo bedriva både sin öppna och sin hemliga agitation.

I det vi minnas Edra förtjänster gentemot vårt fosterland, hava därför vi undertecknade medlemmar av den stora nationalförsamlingen ansett det som vår plikt att till Eder högtidligen uttala vår djupa tacksamhet både på våra egna och hela folkets vägnar och uppriktigt bedja Eder att fortfarande kvarstanna i vårt fosterland för att slutföra det stora verk, som så lyckligt påbörjats under Er skickliga ledning. (Svistova 1 juli 1881).»

*

Strax efter sin återkomst till Ryssland, medan de nyss utspejade händelserna i Bulgarien ännu livligt och t. o. m. lidelsefullt dryftades i den allmänna diskussionen och ej minst i tidningspressen, fann sig general Ehrnrooth föranlåten att offentligen taga till ordet med anledning av att en i Petersburg utkommande tidning sökt göra gällande att hans delaktighet i den bulgariska statskuppen icke varit förenlig med en rysk officers plikt och heder. I ett i tidningen Peterburgskija Vedomosti kort därpå infört genmäle tillbakavisade generalen med indignation den gjorda beskyllningen och framhåller att det tvärtom icke hade varit förenligt med hans begrepp om officershedern, om han i den vanskliga situationen före omvälvningen hade lämnat fursten i sticket. Furstens rätt att vända sig till sobranjen med sina alternativ var lika otvivelaktig som hans rätt att hota med abdikation. Intres-

sant är generalens uttryckliga erkännande att han icke endast vid tiden för statsvälvningen var den huvudsakliga handlande personen utan tillika upphovsmannen till alla de åtgärder, som under förloppet av två månader företogs dels för upprätthållandet av lugnet i landet, dels för att folkviljan denna gång vid valet skulle få ett oförtydligt uttryck. Ingen som helst påtryckning erfordrades vid detta val, framhåller han, det enda som behövdes var att väcka lantbefolkningen från dess passivitet och i synnerhet att motverka sådana olagliga manövrer, som de till den liberala klicken hörande agitatorerna vid tidigare val i största utsträckning tillåtit sig.

Till försvar mot fortsatta angrepp, denna gång av en hans efterträdare, en rysk general, som i den ryska tidskriften *Ruskaja Starina* för år 1886 bl. a. påstått att den bulgariska statsvälvningen genomförts på grund av österrikisk påtryckning, nödgades Ehrnrooth ännu en gång gripa till pennan och införa ett genmäle.

Medan general Ehrnrooth redan tjänstgjorde som adjoint åt Finlands ministerstatssekreterare, blev frågan om hans anställning i Bulgarien ånyo aktuell. Missnöjd med de ryska generaler, som efter Ehrnrooths tid ställts till hans disposition, sökte furst Alexander vid sitt besök år 1883 vid kejsarens kröning att förmå denne att ställa Ehrnrooth till hans förfogande såsom generaladjutant och rådgivare. Enligt en uppgift i Cortis ovan citerade arbete (s. 135) skulle även en sådan överenskommelse ha träffats mellan kejsaren och fursten, ehuru den senare av kejsaren ryggades. Det var vid denna tidpunkt furstens relationer till Ryssland undergått en ödesdiger försämring.

Ännu en gång skulle general Ehrnrooths namn kastas fram, när det gällde ordnandet av statsskicket i Bulgarien. Det var år 1887 efter furst Alexanders tronavsägelse, när det för stormakterna åter gällde att enas om att utse en regent för detta land, och då lancerade i ett skede av ärendets behandling Ryssland general Ehrnrooths kandidatur för regentskapet; förslaget föll emellertid på de övriga makternas motstånd mot varje rysk kandidatur. Till furste av Bulgarien valdes slutligen såsom bekant prins Ferdinand av Koburg.

Sedan Casimir Ehrnrooth år 1891 lämnat sitt höga ämbete såsom ministerstatssekreterare för Finland, landets representant vid tronen, levde han i tillbakadragenhet såsom privatman, dels på sitt gods Sesta i Tavastland, dels i Helsingfors, tills han avled ogift år 1913.